

OSMANLI SARAYI KADIN GIYSİLERİ VE GÜNÜMÜZ GIYSİ TASARIMINA BİR UYARLAMA

Nuran OCAKOĞLU¹

Öz

Kültürün önemli bir göstergesi olan kılık kıyafet Osmanlı kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Sarayda giyilen giysilerinin ihtişamı Osmanlı devletinin gücünü, kudretini ve zenginliğini yansıtmaktadır. Osmanlı sarayında yaşayan kadınlar da giyim ve kuşamlarına son derece önem verir, statülerine göre değişen özelliklerde değerli kumaşlardan dikilmiş giysiler giyerlerdi. Saray kadınlarının giysilerinde daha çok brokar, kadife, çatma, seraser, diba, atlas, canfes, tafta, vala, çuha, sof ve al gibi kumaşlar kullanılmaktaydı. Altın tellerle işlenen kıyafetler, değerli mücevherlerle süslenmekteydi.

Osmanlı sarayında giyilen kadın giysileri günümüz de zaman zaman birçok modacıya ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışmada, Osmanlı sarayında kullanılan kadın giysilerinin model, kalıp, desen, kumaş ve süsleme özellikleri incelenerek giysilerin biçim ve karakterini bozmadan çağın teknik imkânlarına uygun olarak günümüze yansıtılması amaçlanmıştır. Bu amaçla Osmanlı kadın giysilerinin genel özelliklerini yansıtan günümüz modasına uygun bir modernize kıyafet tasarlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Saray Kadını, Giysi Tasarımı.

THE WOMEN CLOTHING IN THE OTTOMAN PALACE AND AN ADAPTATION TO TODAY'S CLOTHING DESIGNS

Abstract

Clothing, which is an important indicator of the culture, used to have a very important place in the Ottoman culture. The clothes worn in the Ottoman palace used to reflect the power and wealth of the Ottoman Empire. The women in the Ottoman palace used to care their clothing very much and they used to wear dresses sewed from precious and various kinds of fabrics in accordance with their social status. In the clothes of the palace women, different kinds of fabrics were used such as , brocade fabric, velvet, cracked fabric, seraser fabric, deadwood fabric, satin fabric, canfes, taffeta, vala, balze, and sof fabric. The clothes used to be embroidered with golden wires and decorated with precious jewellery.

The women clothes worn in the Ottoman palace have inspired many fashion designers from time to time. In this study it is aimed to search the model, pattern, mold, fabric and decorative features of the women clothing of the Ottoman palaces, and reflect them in today's world in accordance with today's technical possibilities without ruining the form and characteristic of those clothes. For this purpose, a modernised and up to date dress, which reflect the general features of the Ottoman women clothing, has been designed.

Key Words: Ottoman, Palace Woman, Clothing Design

¹ Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu.

1.GİRİŞ

Giyim kuşam, genel olarak insanoğlunun korunma ve süslenme amacına hizmet etmesine karşın toplumsal anlamda ulusal kimliğin göstergesi halini almıştır. "Öyle ki bir ulusu oluşturan dil, din, ırk, toprak bütünlüklerinin yanı sıra kıyafetlerde giyildikleri toplumun simgesi olmuştur" (Çetin, 1995:16). İnsanların yaşadığı coğrafyayı, mensup olduğu topluluğu, hangi dinden olduğunu anlamak çoğu kez bu simgesel anlatım gücü ile mümkün olmaktadır (Cihangir, 2003, Koç, vd., 2007:5 den).

"Osmanlı kıyafetlerinin kendine has, özgün ve dünyaca tanınan bir kimliği vardır." (Çetin, 1995:4). Zamanla çok geniş bir coğrafyaya yayıldığından ve oldukça farklı kültürleri bünyesinde barındırdığından Osmanlı devletinin giysi kültürü de son derece geniştir. "Osmanlı giyim kuşamının temelleri çok eskiye, Orta Asya'da yaşamış olan atalarının giyim kültürüne kadar uzanmaktadır" (Görünür ve Ögel, 2006:1). Milattan önce 3. ve 5. yüzyıllara ait olan Pazırık kurganlarında Osmanlı giyiminde kullanılan önden açık, uzun kollu boy entarisinin kesim tekniği ile paralellik gösteren örneklerle rastlanmıştır (Görünür ve Ögel, 2006:2).

Osmanlı kıyafetleri kuruluşundan itibaren kesim, dikim anlayışı ve kullanım uygulamalarıyla çok fazla değişiklik göstermeden süregelmiş, yüzyıllar boyunca kültürel unsurları yansıtan benzer özellikler göstermişlerdir. Türkler, İstanbul'un fethinden sonra, tüm Avrupa'nın kışkandığı gösterişli giysilerinin temel ilkelerindeki bozulmaya izin vermemiş ve 18. yüzyılın sonlarına kadar geleneksel giysi çizgilerini korumuşlardır (Tuchelt ve Nauman 1965:45, Koca ve Koç, 2009:3 den). 19. yüzyıl başında erkek kıyafetleri, yüzyılın ortasından sonra kadın kıyafetleri Avrupa modası etkisiyle tamamen değişmiştir (Görünür ve Ögel, 2006:1).

Osmanlı İmparatorluğu göçebe hayattan uzaklaşıp saray yaşantısına geçerken aynı zamanda sürekli genişleyip farklı kültür ve milletleri bünyesine kattığından kıyafetlerde ve dokumacılıkta farklılıklar baş göstermiştir. Halk, saray mensupları ve azınlıklar kendi sınıf, statü ve mesleklerini belirten kıyafetler giymişlerdir (Öz, 1946:8 aktaran Öztürk ve Yazar, 2017:2). Osmanlı İmparatorluğu'nda giysiler kişinin sosyal statüsünün göstergesidir. Bu nedenle aynı zamanda politik önemde taşımıştır. Çünkü farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşmuş karmaşık bir toplumda giysi renkleri ve tarzları, insanların din, ırk, meslek, zenginlik açısından diğerlerinden ayırt edilmesini kolaylaştırmıştır (Goodwin, 1997:173, Koca ve Koç, 2009:3 den). Bu nedenle her meslek grubu, her sosyal sınıf veya millet için giysi biçim ve renklerinde farklılıklar oluşmuştur.

Osmanlı giysilerinde dikkat çeken en önemli özelliklerden biride kat kat giyinilmesidir. Türk giysilerinin çoğunda görülen bu giyim tarzı zenginliğin ve gücün de göstergesidir. Giysiler kat kat giyilirken her katman arasındaki sıralama önemlidir ve katmanlar arasından gösterilmek istenen kumaşlar özenle seçilmiştir. İç elbiselerin, yelek veya ceketlerin üzerine giyilen uzun kaftanlar son derece fonksiyonel olup iç mekânlarda kolayca çıkarılabilme özelliğine sahiptir (Himam, 2013:6-7). Bu tarz giyinme şekli coğrafi şartlardan ve iklim koşullarından dolayı sınıma amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra örtünme emrinin de etkisi olduğu düşünülmektedir.

Osmanlılarda hem kadınların, hem de erkek ve çocukların kıyafetleri; şalvar, gömlek, iç ve dış kaftanından oluşmaktadır. Ölçüleri dışında kumaş ve kesimlerinde fark görülmemektedir (Tezcan, 2012:1). Giysilerin kesim biçim

anlayışı, geometrik esasa dayalıdır (Şahin, 2004:197). Bu tarz kesim ve dikiş anlayışı, çok eski giysi örneklerinde dahi görülmektedir. Giysilerde çok fazla oyuntu ve kup kullanılmamıştır. Bedene oturmayan düz kesimlidir. Kumaşlar genellikle dar enli tezgahlarda dokunduğundan israf edilmemesi için kumaş eninin tamamı kesilmeden kullanılmıştır (Şahin, 2016:6). Geometrik esasa dayalı bu kesim şekli eklenerek genişletilmiş anlamında "peşli" kesim olarak adlandırılmıştır.

2.OSMANLI SARAYI KADIN GİYSİLERİ

Osmanlı devletinin ilk kuruluş dönemlerine ait saray giyimleri hakkında çok fazla kaynağa rastlanmamaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra sarayda ortaya çıkan ölen sultanların giysilerini bohçalayarak saklama geleneği Osmanlı Dönemi giysilerini 15. yüzyılda oluşan kısa bir boşluktan sonra 16. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar kopmadan izlememize olanak sağlamaktadır (Muratoğlu, 1995:16). Bu dönemden sonra, başta elçiler olmak üzere İstanbul'a gelen yabancı gezginlerin hatıratlarından, yabancı ressamların eserlerinden, Türk ressamların minyatürlerinden ve sarayda muhafaza edilen giyim eşyalarından Osmanlı giyimine ait bilgilere ulaşılmaktadır (Komşuoğlu vd., 1986:214).

Osmanlı saray giysileri hakkında bilgi veren en önemli kaynaklardan biri de, Osmanlı dönemi minyatürleridir. Daha çok saray çevresine ait belirli kesimlerin giyim kuşamının ayrıntılı çizimlerine rastlanan minyatürlerde (Koca ve Koç, 2014:4) halkın günlük yaşantıları, iş hayatı ve eğlencelerinin resmedildiği de görülebilmektedir.

Osmanlı sarayında halkın giyim tarzından ve yaşayışından tamamen ayrı bir durumda olan hanedan mensuplarının giysileri ile saray çalışanları ve halkın giysileri arasında önemli farklar mevcuttur. Saray kadınlarının giysilerinin kumaşları özel olarak dokutulduğundan, halk kadınlarının giymesi yasaktır (Ercan, 1990:120, Çelik, 2013:2 den). Osmanlı'da zamanla gelişen saray yaşamı dokuma kültürünün de son derece gelişmesine neden olmuştur. Bu dokumalar çoğu zaman hazine yerine geçecek bir değere sahip olmuşlardır (Himam, 2013:17). Saray kumaşları gerek süsleri, gerekse de kullanılan malzemenin kalitesi nedeniyle diğer kumaşlardan teknik ve sanatsal yön itibarıyla ayrılmaktadır. Altın ve gümüş tellerle dokunan kumaşların desenlerine de büyük önem verilmektedir (Himam, 2013:18). "Sarayın İstanbul'da kendine ait dokuma atölyesi olduğu halde üretim ihtiyaca yetmediğinden gerek İstanbul'da saray dışındaki atölyelere gerek Bursa'daki atölyelere devamlı olarak kumaş siparişi verilmiştir. Yurt dışına, özellikle ipeklileriyle ünlü Venedik'e de saray adına siparişler yapılmıştır" (Tezcan, 2010:3).

Osmanlı kıyafetlerinin en önemli özelliği bol dökümlü, örtülü ve uzun olmalarıdır. "Giysilerin takım oluşturmada bu üç temel katmanı görmek her zaman mümkün olmuştur. Bunlar; 1. Şalvar ve gömleklerden oluşan iç giyimler, 2. Entari, kaftan ve cepkenlerden oluşan dış giyimler, 3. Ferace ve dış kaftandan oluşan üst giyimlerdir" (Koca ve Koç, 2009:3).

15. yy Osmanlı devletinin siyasi açıdan olduğu gibi kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden doruğa ulaştığı dönemdir (Altınay ve Yüceer, 1992:32). Özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde hem devlet teşkilatı, hem ekonomik ve mali sistem, hem de sanatsal açıdan devlet çok gelişmiştir. "Doğu ve batı arasında geçit teşkil eden bir yerde olması nedeniyle Osmanlı Saray yaşamı Avrupa'da taklit edilmeye başlanmış giyim konusunda da yeni modaların doğmasına neden olmuştur" (Altınay ve Yüceer, 1992:33).

"15. yüzyılda Osmanlı sarayı, başkent İstanbul'un giyim kuşamını yönlendiren bir merkez konumundaydı. İstanbullular gösterişli, pahalı kıyafetler giyerken, Anadolu ve Rumeli'nin köylerinde, kasabalarında halk sade kumaşlar ve süsten uzak kıyafetler kullanıyordu"(http://www.turkmeclisi.org/?Sayfa=TemelBilgiler&Git=BilgiGoster&Baslik=osmanli-kiyafetleri&Bil=602,Hanedan üyeleriyle, saray da yüksek mertebelerde bulunan görevlilerin çoğunluğunun kadifeler ve değerli metal tellerle dokunmuş renkli kumaşlar, yani kemhalar giydikleri bilinmektedir (Çelik, 2013:16).

15. yüzyılda kadınlar en üste inci, elmas ve sırma işlemeli kaftan, onun içine ipek kumaştan dikilmiş üzeri yine mücevherlerle süslenmiş sırma işlemeli yarı yarıya yırtmaçlı elbise giyer bele de kuşak bağlardı (Altınay ve Yüceer, 1992:34). Başta ise mücevher ve ya işlemlerle süslü külah biçimli başlık kullanılır, külahın tepesinden ince bir örtü elmas bir iğne ile tutturulurdu. "Saray kadının iç giyimi ayak topuklarına kadar uzun bir gömlektir. Bu gömlek canfes ve diba gibi çok değerli ipekli dokuma kumaşlardan dikilmiştir" (Türüt, 2011:188).

Osmanlı İmparatorluğu'nun giysi tarihi açısından en gösterişli dönemi olan 16. yüzyılda artan kültürel ve ticari ilişkiler sonucunda, Osmanlı kültürü Avrupalıların ilgi odağı olmuş, birçok batılı gezgin sayesinde doğuya ait giysilere ve görünümlere artan bir ilgi başlamıştır. Bu ilginin arka planında Avrupa'nın doğunun inanılmaz tekstil çeşitliliğinden büyülenmesi yatmaktadır (Himam, 2013:24).

16. yüzyıl dokumacılığın da en verimli çağı olmuştur. Kıyafeti gösteren kumaş olduğundan dokumaların kalitesi kıyafetlere de ihtişam olarak yansımıştır. "Bu yüzyılda kumaşlarda küçük desenler ve çeşitli renkler kullanılmıştır. Kumaş kalitesinin bozulmaması içinde sürekli kanunlarla kumaşların tel sayıları, boyları, cinsleri inceden inceye ele alınıp, devlet tarafından kontrol altında tutulmuştur" (Özcan, 2009:23).

İmparatorluk her türlü sanat ve zanaatta olduğu gibi giyim kuşamda da 16. yüzyılda en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bu yüzyılda da saray mensupları halkın giyiminden farklı olarak, özel dokunmuş kumaşlardan belli kurallara göre dikilmiş kıyafetler giymişlerdir (Altınay ve Yüceer, 1992:34). Saray kadınlarının giysilerinde genellikle bedene oturan, belden sonra etek ucuna doğru genişleyen ve kollar bileklere kadar dar uzanan elbiseler görülmektedir. Arka omuzdan yere kadar elbise ile aynı kumaştan bir pelerin kullanılmıştır. Kıyafetler çeşitli mücevherlerle süslenmiş, altın ve gümüş kemerlerle tamamlanmıştır (Altınay ve Yüceer, 1992:57). Kıyafetlerde düğmeler bedenden bele kadar kapalı, yakalar açıktır ve belde kuşak sarılmıştır (Apak vd., 1997:107).

16. yüzyıl başlarından itibaren kadınlar sokak kıyafeti olarak ferace, yaşmak ve peçeyi kullanmışlardır. Kışın yünlü, yazın ipekli kumaşlardan yapılan feraceler kolları ve bedeni bol, önden açık ve yere kadar inen bir giysi türüdür. Osmanlı kadını aksesuarlara büyük önem vermiştir. Boyuna gerdanlıklar takılmış, saçlar uzun ve arkadan omuzlar üzerine düşürülmüştür (Apak vd., 1997:107). Başta hotoz kullanılmış süslü hotozun sivri ucundan ince bir ipek kumaş arkaya doğru sarkıtılmıştır.

Saray giyiminin ihtişamı 17. yy'da da devam etmiş, kumaş dokumacılığı en yüksek düzeye ulaşmıştır. "17. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerileme dönemine giren Osmanlı devletinde, ekonominin zayıflamaya başlaması ile kumaşlarda altın ve gümüş tel kullanımı azalmıştır. Desenler sadeleşmiş ve kullanılan renkler azalmıştır. Bu kumaşlardan yapılan giysilerde, batı etkisi görülmeye başlanmıştır" (Özcan, 2009:23). İmparatorluğun ekonomik durumuna paralel olarak dokumaların kalitesi de düşmeye başlamış ve Türk kumaşçıları da Avrupa taklidi kumaşlar dokumaya başlamışlardır. Özellikle İtalya, ipekçilik ve ipekli dokumacılıkta ortaya koyduğu yeni teknikler ve üretim fazlalığı nedeniyle Türk saraylarının istediği kumaşları daha iyi kalitede ve daha ucuza satmaya başlamıştır (Himam, 2013:17).

Sarayda yaşayan padişahın eşleri ve diğer kadınlar kıyafetlerinde zengin mücevherler ve incilerle süslenmiş entariler, harmaniyeler ve şalvarlar giymişlerdir. İpek, atlas, saten, brokar ve kadife gibi kumaşlardan yapılan bu kıyafetlerin üzerine altın ve gümüş üzerine kıymetli taşlarla süslenmiş kemerler kullanılmıştır (Altınay ve Yüceer, 1992:65). Kadınların iç elbiseleri bürümcük kumaştan topuklara kadar, uzun kollu göynek şeklindedir. Üst elbiselerin kenarları şeritler ve saçaklar kullanılarak süslenmektedir (Apak vd., 1997:113). Bunların üzerine kısa veya uzun kollu hırka ve kaftanlar kullanılmıştır. Zengin kesimde bunların da üzerine içi kürklü veya kürksüz üst kaftanları giyilmekteydi. Hırka ve kaftanların başlıca özelliği önden açık ve genellikle yakasız olmalarıdır (Çağman, 1993:203). Giysilerin, yakasız ve oyuntulu yaka formuna sahip oldukları, kol boyları genellikle uzun olmakla beraber, entarilerin kol boyunun, iç entarinin kumaş ve kol özelliğini gösterecek şekilde dirsekte bırakıldığı görülmektedir (Koca koç 2014:12).

Kadınlar sokakta kol boyları çok uzun feraceler giymişler, kışın feracenin üzerine kolları oldukça uzun kürkler kullanılmışlardır (Apak vd., 1997:113). Başlık olarak altın gümüş ve mücevherlerle süslenmiş hotoz kullanımı bu yüzyılda da devam etmiştir. Hotoz bir tarafı eğik olarak muslinden yapılmıştır ve mendil ile çenenin altından bağlanmaktadır. Sokakta ise hotoz üzerine örtülen yaşmakla alnın bir kısmı ve ağız gizlenmektedir. Kadınların yalnızca gözleri açıkta kalmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyıldan itibaren Batıya açılmaya başlamış ve kendini yenileme çabaları içine girmiştir. "Batı'nın yaşam biçimine ve sanatına duyulan ilgi 18. yüzyılda da kendini iyiden iyiye hissettirmiştir (Özcan, 2009:23). 18.yy da Avrupa'da yaşanan değişim hareketleri Osmanlı ekonomisini de etkilemiş ve zamanla Osmanlı toprakları yabancılar için açık bir pazar haline gelmiştir. Yaşanan sosyal olaylar Osmanlı giyim anlayışına da önemli ölçüde yansımıştır. (Muratoğlu, 1995:16).

18.yy'ın ilk yarısı Batı etkilerinin artmasıyla Osmanlı tarihinde zevk ve eğlencenin doruk noktasına ulaştığı Lale Devri olarak adlandırılmıştır (Tezcan, 2012:2). "Lale Devrinin ünlü saray sanatçısı Levni, kadınları kıyafetleri içinde, eğlenirken, dans ederken en şuh halleriyle ayrıntılı olarak resmetmiştir" (Tezcan, 2012:2). Gerçek ismi Edirneli Abdül Celil Çelebi olan Levni'nin minyatürleri, 18. yy Osmanlı devletinde Lale Devri'nin eğlenceleri, halkın genel yaşamı ve giyimi gibi konularda bilgi sahibi olmamıza katkıda bulunmaktadır

Resim 1. 18.yy. Levni'nin Minyatürlerinde Osmanlı Kadını

Lale devrinde Eskisine nazaran daha çok dışarı çıkan, sosyal hayatta daha çok var olan Osmanlı kadını da kendisini en kolay yol olan giysilerle ifade etmeye çalışmıştır (Özlük, 2012:1). Kadınlar artık mesire yerlerinde daha çok göründükleri için giysileri çeşitlenmiş renklenmiştir (Altınay, 1973:77-78). Bir müddet sonra kıyafetler normalde olduklarından farklı bir hal alır. Osmanlı kadınları fark edilmek arzusuyla zarafetlerini artıracak yeni yöntemler denemeye başlamışlardır. Daha parlak, daha renkli kumaşlardan yapılan dışarılık giysileri, yakalarda uzayan danteller, yüzü örten yaşmaklardaki incelmeler ile özgürlükleri dikkat çekecek kadar zorlamışlardır (Özlük, 2012:6). Ancak kadınların kıyafetlerindeki bu değişiklik sonunda padişahın da dikkatini çekmiş ve bu konuda çıkardığı bir fermanla; kıyafetlerinde değişik şekiller ve yenilikler yaparak adet ve ananelere ters düşen, feracelerinin yakaları ve kullanılan dantel miktarı izin verilenden fazla olan, yüzü gösterecek kadar ince yaşmaklar kullanan kadınların ilgili kişiler tarafından dışarıda görüldükleri anda cezalandırılmalarını buyurmuştur (Özlük, 2012:7).

18. yüzyılda Osmanlı kültürüne Batı etkilerinin girişi ve kılık kıyafette geleneksellikten uzaklaşılması yerli terzilerin yerini batılı modacıların ve moda evlerinin almasına neden olmuştur. Elit kesimde ölçüye göre kıyafetler dikilmeye başlanmış, hazır giyimin ve her türlü eşyanın satıldığı büyük mağazalar Galata'da birbiri ardına açılarak, değişen yaşam tarzının habercileri olmuştur (Tezcan, 2010:7). "18. yüzyılın sonundan itibaren saraylı kadınların dışarıdaki terzilere kalfaları aracılığı ile sipariş verdikleri, terzi defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır" (Tezcan, 2012:1).

18. yüzyılda kadınların iç elbiseleri, saten veya altın işlemeli brokar kumaştan, önü açık, ilik ve düğmeli yapılmıştır. Elbiselerin kolları bileklerde daralmaktadır. Belin altından beli sıkmadan bağlanan, üzeri işlemeli kadife, saten, deri veya kaşmirden yapılmış bir kuşak vardır (Apak vd, 1997:118).

Resim 2. 18. yy. Osmanlı Sarayı Kadın Giysi Örnekleri

"Kadınlar, yaz aylarında bürümcük isimli ince kumaştan topuklara kadar uzun gömlek giymişlerdir. Elbiselerinin altına giyilen şalvar topuk üstünden bir uçkurla sıkılmıştır" (Apak vd., 1997:118). Yazlık kıyafetlerde, dış elbise ince bir kumaştan yapılmış üç etek tarzında bir elbisedir. Elbisenin önü açık kolları kısa, yaka, kol ve yırtmaç kenarları harçlar ile süslenmiş olup yakasından gömleğin firfırlı yakası görülmektedir (Altınay ve Yüceer, 1992:70).

"Bu dönemde kadınlar sokakta yine ferace giyilmişler ve yaşmak takmışlardır. Başlarda ise 17. yy'la göre daha süslü ve abartısız hotoz kullanılmıştır. Saçlar kakül ve perçemler şeklinde alna dökülmüştür" (Altınay ve Yüceer, 1992:70). Bu dönemde kürk her mevsim kullanılmıştır. Dış giysilerin içleri kürkle kaplanarak kullanıldığı görülmektedir.

Osmanlı devletinin son yüzyılı olan 19. yüzyıl, Avrupa ile olan ilişkilerin ve dışa açılma çabalarının artmasıyla geleneksel giyim tarzlarından uzaklaşıp, Batılı giyim modasının etkisine girildiği dönem olmuştur. Padişah II. Mahmut' un yenilik hareketleri giyim tarzını da etkilemiş, kıyafetlerde Avrupa giyim tarzının etkileri görülmeye başlamıştır. Erkek kıyafetlerinde uyulması mecburi tutulan yenilikler yapılırken, kadın kıyafetlerine doğrudan bir

müdahale olmamasına rağmen kadın kıyafetlerinde de değişim başlamıştır (Özcan, 2009:23). Avrupa Modası, Saray'dan başlayan hareketle, ve giderek artan bir ilgiyle, kadınlar tarafından merak edilir olmuştur (Şahin, 2016:4).

Tazimatın (1839) ilanı ile halk serbest ve sosyal yaşama eğilim göstermiştir. Kadına verilen haklar, Osmanlı kadın giyiminde önemli değişikliklere yol açmıştır. Meşrutiyetin ilanı (1876) ile Osmanlı'da Avrupa modasının etkisi de artmıştır (Muratoğlu, 1995:16).

19. yüzyılın başlarında üç etek ve dört etek denilen yanları yırtmaçlı, önü açık, belde birkaç adet düğmeli, boyu yere kadar uzanan modeller gözde olmuştur. (Hasarlı vd., 2010:4) Bu yüzyılda da kadınlar topuklara kadar uzun; diba, damıska ve canfes gibi zamanın çok değerli ipeklerinden hazırlanmış elbiseler giyilmiştir. Elbiseler vücut hatlarını ortaya koyacak şekilde dar bedenli, bol etekli ve önden bele kadar şık düğmelerle kullanılmıştır. Dekoltesi oldukça açık bırakılan yaka, giyenin zenginlik derecesine uygun değerinde bir mücevherle iliklenmiştir. Üç etekli olan elbiselere bol sırma işlemeler ve sırma kaytanlar ve elmas düğmeler kullanılmıştır. Elbiselerin kol ağzına ve etek ucuna ipek malzemeden tığ oyları uygulanmıştır. 19. yüzyılda, Türk kadınlarında beldeki kemer, en önemli ziynet eşyalarından biridir. Kemerler, ve kemer tokaları elmas, inci gibi değerli ve göz alıcı taşlarla süslenmiştir (Apak vd., 1997:127). İç gömlekleri, topuklara kadar uzanan bol ipek şalvarın üstüne giyilmektedir. Şalvarlar için canlı renkler ve kaliteli kumaşlar kullanılmıştır (Apak vd., 1997:127) Zengin kadınlar, iç çamaşırı olarak, hareket rahatlığı sağlayacak şekilde geniş dikilmiş ince ipek gömlekler giymişlerdir. (Apak vd., 1997:127)

Resim 2. 19. yy. Üç Etek Örnekleri

Bu yüzyılda kadınların başlarına giydikleri hotozun boyu kısalmıştır (Yüceer ve Altınay, 1992:92). Kışın kadifeden, yazın ince ipek kumaşlardan yapılmış Hotozların etrafı, zevk ve zenginlik derecesine göre çiçekler, değerli taşlar ve pırlantalı iğnelerle süslenerek, sırma ipekli çevrelerle (başörtüsü) kullanılmıştır (Apak vd., 1997:128) Kışın bu kıyafetlerin üzerine kolları dar biçilen samur ve zerdeva kürkleri giyilmiştir. Sokağa çıkarken vücudu topuklara kadar örten uzun kollu feraceler giyilmiştir (Tez, 2009:254). Değerli kumaşlardan yapılan feracelerin yaka ve kol kenarları dantelle süslenmiştir (Yüceer ve Altınay 1992:92). O dönemde kadınlar ellerinde dantelden yapılmış süs şemsiyeleri taşımışlardır yüzlerini yaşmak ile kapatmayarak ellerindeki şemsiyeler ile gizlemeye çalışmışlardır. (Yüceer ve Altınay, 1992:92).

"Yüzyılın ortalarından itibaren geleneksel giyim ve Avrupa modasına uygun giysiler birbirine karışmıştır. Hatta 19. Yüzyılda fotoğrafın icadı ile beraber doğu-batı giysi özelliklerinin kaynaşması son derece hızlanmıştır" (Himam, 2013:24). 1867'de Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati dönüşünden sonra üç etek ve şalvarlara gençlerin rağbeti azalmış, önü kapalı iki etek entari modası görülmeye başlanmıştır (Görünür ve Ögel, 2006:9). Artık geleneğe uygun eski tip giysileri yaşı büyük kadınlar tercih etmektedir. Özel gün giysisi olarak, arkası kuyruklu, önü bele kadar açık ve bedene oturmayan, takma kollu tek parça bindallı entari moda olur" (Görünür, 2011:23).

Resim 3: 19. yy. Bindallı Entariler

II. Abdülhamit döneminden itibaren büyük şehirlerde bindallı elbiseler yerini, Batı etkisinde uzun etek ve ceketten veya etek ve bluzdan oluşan ve vücuda oturan takımlara bırakmıştır. Bu etek ceketlerin yapımında atlas, tafta ve münakkaş gibi ipekli kumaşlar kullanılmıştır. İlk örnekleri atlas kumaşa bindallı tarzında ve oldukça uzun kuyruklu etek ve korsajlı ceketten oluşur. Bu giysilerle krep oyali başörtüleri, renk ve işlemeye uygun olarak kışın, diz hizasında ve bele oturan içi kürklü kadife mantolar giyilirdi. Giysinin aynı rengi ve işlemesine uygun olarak kumaş ya da deri ayakkabı ve çantalar kullanılırdı. Giysilerdeki batılılaştırma ayakkabı modellerine de yansımıştır.

Resim 4. 19.yy Bedene Oturan Kuplu Elbiseler

"Bu dönemde, geleneksel “peş”li kesimden farklı olarak ölçüler alınmış, giyecek kişinin üstüne göre dikim yapılmıştır" (Görünür, 1998:101). Bluzlar, pens, kup ve balenlerle vücuda oturtulmakta, kabarık takma kollar yapılmaktadır. Etekler evaze kesimli ve parçalı biçilmekte, arkasında kısa ya da uzun bir kuyruğu bulunmaktadır (Şahin, 2016:8)

Saray mensubu ve diğer varlıklı ailelerin, yeni modaya uygun giysilerini kalfaları aracılığıyla İstanbullu usta terzilere diktirdikleri, Topkapı Sarayı Müzesi arşivindeki 19. yüzyılın ikinci yarısına ait terziler tarafından Saray hanımları için tutulmuş bazı defterlerden anlaşılmaktadır (Tezcan, 1992:17, Şahin, 2016:14 den). Dönemin modasına uygun giysiler, terzilere sipariş verilebildiği gibi hazır olarak ta satın alınabilmektedir (Şahin, 2016:8)

3.BULGULAR

Kuruluşundan itibaren hızla büyüyerek geniş bir coğrafyaya yayılan ve bir çok farklı kültür ve milletten insanları himayesinde barındıran Osmanlı Devletinin sahip olduğu zenginlik kıyafetlere de yansımıştır. Özellikle Saray mensuplarının giydiği kıyafetler gerek kullanılan malzemeleri, gerekse renkleri ve modelleriyle eşsiz güzelliğindedir.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada literatür taraması yapılarak yerli ve yabancı dokümanlar incelenmiştir. Osmanlı sarayı kadın kıyafetleri tarihsel süreç içerisinde yüzyıllara göre araştırılıp, ulaşılan

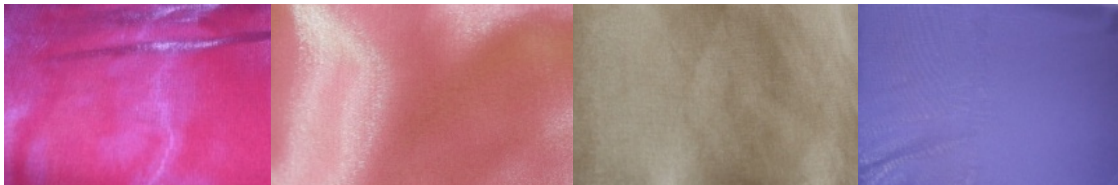
kaynaklardan tarama yaparak bu dönemlere ait giysilerin renk, kumaş, desen, biçim ve süsleme özellikleri incelenmiştir. Bu giysilerin karakteristik özelliklerine sadık kalınarak bir giysi tasarım çalışması yapılmıştır. Çalışmada kumaş, renk, doku, aksesuar ve süsleme seçiminin dönemin özelliklerine yansıtmasına dikkat edilmiştir.

Çalışma da öncelikle giysi tasarımı aşamalarına uygun olarak Osmanlı sarayı kadın giysileri ile ilgili görsel ve yazılı dokümanlar araştırılarak, tasarım aşamasında esin kaynağı olarak kullanmak amacıyla, konuyla ilgili çeşitli resim, bilgi ve materyallerden oluşan bir hikâye panosu hazırlanmıştır.

Resim 5. Hikaye Panosu

Hikaye panosundaki verilerden alınan ilhamla, Osmanlı Sarayı kadın kıyafetlerinin karakteristik özelliklerine sadık kalınarak günümüz çizgilerini de yansıtan güncel bir elbise tasarlanmıştır. Tasarlanan elbisenin kalıbını elde etmek için istenilen ölçülere göre temel beden kalıbı çıkartılmıştır. Temel kalıp üzerinde tasarlanan elbisenin kalıbı elde edilmiştir. Kalıba dikiş payları verilerek kumaş üzerine yerleştirilmiş ve kesimi yapılmıştır. Tasarlanan ürünün üretimi aşamasında tasarıma uygun kumaş seçilmesi önemlidir. Bu nedenle ana kumaş olarak fuşya renkte saten, tamamlayıcı malzeme olarak yavruağzı ve krem tonlarda saten ile mor renk şifon kumaşlar tercih edilmiştir.

Resim 6. Tasarımda Kullanılan Kumaşlar

Osmanlı Saray kadın kıyafetlerinin çok katlı bol ve parçalı olduğundan yola çıkarak tasarlanan elbisenin etek kısmı çok katlı olarak çalışılmıştır. Elbise üç etekten esinlenilerek kol ve yanlarda derin yırtmaçlar yapılmıştır. Dönemin kıyafetlerinin oldukça bol, uzun ve dökümlü olması modernize çalışmasına yansıtılmıştır. Elbisenin kolları yine Osmanlı Saray giyimlerinde çokça rastlandığı gibi oldukça bol uzun volanlı ve yırtmaçlıdır. Üst bedende ana

malzemenin üzerine sifon kumaş ile drapeler oluşturulmuştur. Elbisenin yakası Osmanlı Saray giyimlerinde çok görülen bir özelliğe uygun olarak derin yaka açıklığı bırakılmış ve küçük bir hakim yaka ile tamamlanmıştır.

Giysiyi tamamlamak amacıyla, saray giyimlerinde her dönemde görülen ve saray giyimlerinin vazgeçilmez birer parçası olan kemer ve başlık tasarlanmıştır. Başlığın ve kemerin üzeri elbisede kullanılan nakışlarla süslemiş kenarları ise altın rengi harçlarla tamamlanmıştır. Başlığın arkasından uzun şifon parçala sarkıtılmıştır.

Resim 7. Başlık ve Kemer

Osmanlı kıyafetlerinde süsleme amacıyla giysilerin kol yaka etek ucu, kenar ve yırtmaçlarında bolca harç sırma veya kaytan kullanıldığından modernize çalışması da altın rengi simli harçlarla ve nakışlarla süslenmiştir.

Resim 8. Elbisenin Ön, Yan ve Arka Görünümü

SONUÇ

Milli kültürün bir parçası olan giyim, o ülkenin karakterini, inançlarını, yaşam tarzını, gelenek ve göreneklerini, yansıtmaktadır. Her ülke kendi giyim kültürü ile diğer milletlerden ayrılan özellikler taşır. Kültürel değerlere sahip çıkmak bir milletin kalıcı olmasını ve devamlılığın sağlar. Bu nedenle hızla küreselleşen dünyaya farklılık ve renk katan kültürel özelliklerden geleneksel giyim unsurlarına sahip çıkılması, korunması ve dünyaya tanıtılması önemlidir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle kültürler arası etkileşimin kaçınılmaz olduğu günümüzde gitgide bütün dünyada tek bir kaynaktan beslenen bir moda anlayışı hakim olmaya başlamıştır. İletişim araçlarının bu denli geliştiği çağımızda bu anlayış kaçınılmaz olsa da toplumlar öz benliğinden uzaklaşıp kültürel kimliğini kaybetmemek için kendi kültür öğelerine sahip çıkıp diğer toplumlara tanıtmayı amaç edinmelidir.

Yaklaşık altı asırdan fazla bir zaman içinde hüküm süren Osmanlı imparatorluğunda Osmanlı dönemi kadın kıyafetleri yüzyıllar boyunca büyük bir değişikliğe uğramadan geleneksel çizgisini korumuştur. Devletin ekonomik gücü kıyafetlerde de yansımış özellikle saray kadınlarının kıyafetleri her zaman çok değerli, çok güzel ve ihtişamlı olmuştur. Son derece zengin olduğu herkes tarafından bilinen ve geleneksel Türk giyimleri içinde çok önemli bir yere sahip olan saray giysilerinin korunması ve gereken değeri göstererek dünyaya tanıtılması gereklidir. Ancak Osmanlı devleti zamanında dini ve kültürel etkiler nedeniyle resim, heykel ve fotoğraf gibi sanatlara olan olumsuz yaklaşım günümüze ulaşan kaynaklarında az olmasına neden olmuş tur. Bu durum dönem hakkında bilgi edinmeyi de kısıtlamaktadır.

Bu çalışmada; Türk insanın zevkini, inceliğini, ortaya koyan Osmanlı sarayı kadın giysileri incelenmiş ve saray giysilerinin genel özellikleri özüne sadık kalınarak yeni bir tasarıma yansıtılmıştır. Geleneksel değerlerin korunması için, bu değerlerin özelliklerini bozmadan geniş kitlelere ulaştırmak önem taşımaktadır. Kültürümüze ait bu giysilerin özelliklerinin unutulup yok olmaması için modaya uygun giyim ürünleri ile birleştirilerek yeni tasarımlara dönüştürülmesi oldukça önemli ve gereklidir.

Osmanlı sarayı kadın giysilerinden ilham alınarak yapılan çalışma farklı bakış açıları ile kendi tarzını yaratmak isteyen tasarımcılara alternatifler sunacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak; Bu bakış açısıyla yapılan çalışmaların çoğalması Osmanlı sarayı kadın giysilerinin özelliklerini yansıtan daha nitelikli ürünlerin ön plana çıkmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Altınay, Hüsnüye. ve Yüceer, Halime. *Moda ve Tarihi*. Ankara: Kadioğlu Mat. 1992.
- Altınay, A. Rıfat. *Lâle Devri*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları. 1973.
- Apak, Melek. Gündüz, Filiz. ve Eray, Fatma. *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*. Ankara: Kültür Yayınları. 1997.
- Çelik, Raziye. "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki İç Giyim Örneklerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013.
- Çetin, Hakan. "Kıyafetli Albüm ve Kitaplardaki Osmanlı Kıyafetlerinden Bazı Örnekler". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Çağman, Filiz. "Tanzimat'tan önce Selçuk ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar-Giyim Kuşam (Katalog)," Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü. İstanbul 1993: 203.
- Görünür, Lale. Ögel, Semra. "Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları Ve Kullanılışları". İtü Dergisi Sosyal Bilimler. 3.1. (Aralık. 2006): 59-68
- Görünür, Lale. "Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu'nda On Dokuzuncu Yüzyıl Kadın Kıyafetleri". P Dergisi, 12, İstanbul, 1998: 88- 101.
- Hasarlı, Gülден. Ocakoğlu, Nuran. ve Kıcıroğlu, Bahriye. "XVIII. Ve XIX Yy. Osmanlı Sarayı Kadın Giysileri Ve Bir Modernizasyon Çalışması." Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu. Düzce. 2010.
- Himam, Dilek. "16. Yüzyıl Giysi Tarihi Yazımı Üzerine: Giysilerde Doğu-Batı Etkileşimi, Egzotizm Ve Güç". Süleymen Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi. 29, (Ağustos, 2013) :91-116
- Komşuoğlu, Şükran.ve Diğer. *Resim II. Moda Resmi ve Giyim Tarihi*. Ankara. (1986).
- Koç, Fatma. ve Koca, Emine. "Geleneksel Giysi Tarzlarının Değişimi ve Türk Modasının Oluşumunda İstanbul." 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Ankara. 2009.
- Koca, Emine. Koç, Fatma. ve Vural, Tuba. "Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam". 38. İcanas Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara. 2007.
- Koca, Emine. Koç, Fatma. "Kıyafetnameler Ve Ralamb'ın Kıyafet Albümü'ndeki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumu Giysi Özelliklerinin İncelenmesi". Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature And History History Of Turkish Or Turkic Volume 9/11. (2014): 371-394, Ankara.
- Muratoğlu, Yurdagül. *Türk Giyim Tarihi*. Ankara. 1995.
- Özcan, Seda. "Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan 17. Yüzyıl Padişah Kaftanlarının İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2009.
- Özlük, I. Pınar. "Lale Devri'nde Kadın Giyimi", 21. yy'da Eğitim Ve Toplum. Cilt 1, Sayı 1. 2012.
- Öztürk, Hikmet. ve Yazar, Tarık. "Dokuma Ve Motif Özellikleri Açısından Sembolik Değer Olarak Osmanlı Padişah Kaftanları ve Şifreleri". Researcher: Social Science Studies. 5-10, 2017:148- 168
- Şahin Yüksel. "19. Yüzyıl Türk Kadın Giyiminde Avrupa Modasının Etkileri Bedenle Yüzleşme". Ethos: Felsefe Ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar. 9-1, (Ocak, 2016): 106-122
- Şahin, Yüksel. "Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Bir Grup Kaftanın Dikiş Kalıpları ve Anadolu Giysileriyle Benzerlikleri". Folklor Edebiyat Dergisi. Sayı 37, Başkent Matbaası. Ankara. 2004:197- 233.
- Tez, Zeki. *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayınları. 2009.
- Tezcan, Hülya. "Saray Kıyafetlerinin Hazırlanma Süreci ve Halk Giyiminde Sarayın Rolü". XVI. Türk Tarih Kongresi, 2010: 545-551.
- Tezcan, Hülya. "Modanın Tarihi Dokümanları". Akdeniz Sanat Hakemli Dergi 4-7. 2012.
- Türüt, Seda. XVI.-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri ile Halk Kadın Kıyafetlerinin Karşılaştırılması. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul. 2011.